

ФИЛИП ФРИЙМАН

ЮЛИЙ
ЦЕЗАР

биография

ПРОЗОРЕЦ
София, 2021

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР	7
ХРОНОЛОГИЯ	11
Пролог. НА БРЕГА НА РУБИКОН	13
1. РАННИ ГОДИНИ	19
2. ПЪТЯТ КЪМ ВЛАСТТА	51
3. ЗАГОВОР	78
4. КОНСУЛ	108
5. ГАЛИЯ	129
6. БЕЛГИТЕ	163
7. БРИТАНИЯ	194
8. ВЕРЦИНГЕТОРИКС	223
9. РУБИКОН	254
10. ГРАЖДАНСКА ВОЙНА	270
11. ПОМПЕЙ	296
12. КЛЕОПАТРА	316
13. АФРИКА	341
14. ТРИУМФ	362
15. МАРТЕНСКИТЕ ИДИ	379
Епилог. ЦЕЗАР И КАТОН ВЪВ ВАЛИ ФОРДЖ	397
БИБЛИОГРАФИЯ	400

ПРЕДГОВОР

Един ден немного отдавна стоях пред студентите си по латински и им изнасях лекция за образуването на неправилни глаголи. Беше красив есенен ден, от онези, които буквално умоляват колежаните да хвърлят фризби на полянката пред библиотеката. Бях почти към края на лекцията и бързо губех интереса на слушателите си, чиито погледи се отклоняваха към идиличната картина през прозорците на аудиторията. Затова реших да отложам граматиката и да направя отклонение към римската история.

– Добре – казах, – кой от вас е чувал за Юлий Цезар?

Всички в стаята вдигнаха ръка.

– Добре тогава – продължих, – какво можете да ми кажете за него?

Последва дълго мълчание, накрая една млада дама се осмели:

– Бил е намушкан до смърт, нали? Помня, че четох за това в пиеса на Шекспир, когато бях в гимназията.

– Отлично – отвърнах. – Но някой от вас знае ли защо се е случило това убийство?

Те започнаха съсредоточено да изучават повърхността на банките си, докато най-накрая един студент вдигна очи и каза:

– Чакайте, били са Мартенските иди!

– Добре, добре – отговорих, защото винаги съм готов да насърча участието в час. – Той е убит от група римски сенатори в Театъра на Помпей по време на Мартенските иди, което, разбира се, е 15 март. А сега някой може ли да ми каже нещо за живота му?

Отново мълчание. Накрая един студент в дъното попита:

– Той не беше ли епилептик? И е роден с цезарово сечение, нали?

– Отчасти е вярно – казах. – Наистина е страдал от епилепсия, но цезаровото сечение е мит.

След това посветих последните пет минути от лекцията, за да им споделя няколко малко известни факта за Юлий Цезар. Разказах им, че е роден в бедно, но аристократично семейство; как диктаторът Сула му нарежда да се разведе със съпругата, която обича, а той отказва, макар това да означава смъртна присъда; как е отвлечен от пирати като младеж; как се издига до властта и става велик юрист, политик, пълководец, инженер, историк и висш жрец на Рим; и накрая, как е изобретил календара, който все още използваме.

Часът свърши и студентите се отправиха през вратата към слънчевата светлина. Аз изтрих дъската, събрах си книгата и чух как един от студентите ми казва на свой приятел в коридора:

– Човече, това беше невероятно, не знаех, че Цезар е направил всичко това.

Това бе един от моментите, заради които преподавателите живеят – когато осъзнават, че студентите им наистина са развълнувани да научат нещо ново. Докато вървах обратно към кабинета си, където ме чакаха купчина контролни, се зачудих колко души всъщност познават истинската история на Юлий Цезар.

Юлий Цезар е един от най-великите герои в човешката история – или един от най-пагубните злодеи, зависи на кого вярваш. Средновековният поет Данте му отрежда благословен живот след смъртта като един от най-добродетелните езичници, като в същото време праща двамата му убийци Брут и Касий в дъното на деветия кръг на Ада. Марк Твен пише, че Цезар е водил войни срещу варварите, но не защото те са му сторили нещо лошо, а „защото е искал земята им и е желал да стовари благословиите на цивилизацията върху техните вдовици и

сираци“. Шекспир се опитва да примири двата възгледа, като прославя както Цезар, така и заговорниците, които го убиват. Съвременните учени са също толкова разединени по отношение на наследството на Цезар. Някои го виждат като олицетворение на справедливия владетел, но след диктаторите и опустошителните войни на XX век други историци се отнасят хладно към човека, причинил смъртта на толкова много хора и наложил властта си на император над избраните от народа магистрати. Тази биография обаче няма намерение нито да хвали прекалено Цезар, нито да го погребва сред тираните в историята. Целта ми е просто да разкажа за живота и времето на Цезар на всеки, който иска да научи повече за този уникален човек и за света, в който е живял.

Дълбоко задължен съм на онези, които ми помогнаха тази книга да стане реалност. Огромни благодарности на мнозината отлични преподаватели от Университета на Тексас и „Харвард“, които търпеливо ме въвеждаха в очарователния свят на Древен Рим. Моята Алма Матер – колежът „Лутър“, скрит сред красивите хълмове на Североизточна Айова, ме окуражаваше и подкрепяше както винаги. Джоел Делбурго, Боб Бендър и Джоана Ли търпеливо ме преведоха през процеса на публикуване, а Джейни Лий от „Хани Дизайнс“ създаде красив уебсайт и ми позволи да използвам снимките ѝ от Римския форум. Благодарности и на библиотеките на университета „Харвард“ и колежа „Баудоин“. Както винаги съм признателен на многострадалната ми съпруга Алисън, която се примирява с безкрайните разговори край масата на вечеря за римската политика, девствените весталки и племенната структура на галските племена. Но най-много бих искал да благодаря на студентите си, които през последните петнайсет години ми помогнаха да погледна към класическия свят с нови очи. Вашият ентузиазъм е това, което прави преподаването най-хубавата професия на света.

ХРОНОЛОГИЯ

Пр.Хр.

- 753 Общоприетата дата за основаването на Рим
- ок. 500 Началото на Римската република
- 390 Галите плячкосват Рим
- 264 – 241 Първа Пуническа война
- 218 – 201 Втора Пуническа война; Ханибал нахлува в Италия
- 149 – 146 Трета Пуническа война; Картаген е разрушен
- 133 Тиберий Гракх е избран за трибун
- 121 Гай Гракх е убит
- 107 Гай Марий е избран за консул за първи път
- 105 Кимврите и тевтонците разгромяват римската армия
- 100 На 13 юли е роден Юлий Цезар
- 91 Начало на Съюзническата война
- 88 Сула влиза в Рим
- 87 Цезар е избран за фламин Диалис (върховен жрец на Юпитер)
- 84 Цезар се жени за Корнелия
- 81 – 79 Сула е диктатор на Рим
- 80 Цезар служи в Азия, награден е с *corona civica*¹
- 75 Цезар е пленен от пирати
- 73 – 71 Бунтът на Спартак
- 69 Цезар произнася погребални речи за Юлия (вдовицата на Марий) и Корнелия
- 67 Цезар се жени за Помпея
- 63 Цицерон става консул. Заговорът на Катилина. Цезар е избран за *pontifex maximus*²

¹ Гражданска корона, втората по значимост военна награда в Римската империя. – Бел. прев.

² Велик понтифик, върховен жрец. – Бел. прев.

- 62 Скандалът с Клодий. Цезар се развежда с Помпея
- 61 Цезар става губернатор на Далечна Испания
- 60 Началото на Първия триумвират
- 59 Цезар е избран за консул. Помпей се жени за Юлия. Цезар се жени за Калпурния
- 58 Началото на Галската война
- 57 Цезар воюва с белгите
- 56 Кампанията на Цезар срещу венетите
- 55 Цезар прекосява Рейн. Първа експедиция в Британия
- 54 Втора експедиция в Британия. Смъртта на Юлия. Бунтът на Амбиорикс
- 53 Крас е убит в битка с партите
- 52 Клодий е убит в Рим. Бунтът на Верцингеторикс в Галия
- 51 Краят на Галската война
- 50 Курион спира отзоваването на Цезар
- 49 Цезар прекосява Рубикон
- 48 Цезар разгромява Помпей при Фарсала, влиза в Египет
- 47 Цезар разгромява Фарнак при Зела, влиза в Африка
- 46 Самоубийството на Катон. Цезар празнува триумфа си в Рим, назначен е за диктатор за десет години
- 45 Цезар разгромява последните привърженици на Помпей в Испания, назначен е за пожизнен диктатор
- 44 Убийството на Цезар по време на Мартенските иди
- 42 Брут и Касий са разгромени при Филипи
- 31 Октавиан разгромява Марк Антоний и Клеопатра при Акциум

Пролог НА БРЕГА НА РУБИКОН

В планината край морето вали студен зимен дъжд. Отначало само ръми, водата се събира на малки поточета, бързо се стича покрай овчарските колиби по стръмните каменисти склонове и се излива в тясното крайбрежно поле. Хиляди години пътешествениците, тръгнали от просторните плодородни полета под заснежените Алпи в Северна Италия към топлите южни земи покрай адриатическия бряг, прекосяват тази малка река. През лятото, когато дъждовете са рядкост, тя се свива до ленив поток. Но през зимата става бърза и пълноводна.

В този бурен януарски ден през 49 г. пр.Хр. Гай Юлий Цезар седи на брега на река Рубикон и се взира на юг към Рим. Цезар е прекарал последните осем години в безмилостна и често жестока война за присъединяване на Галия – която, общо взето, се намира в земите на днешна Франция – към римския свят. Тази огромна нова провинция не само служи за подчиняване на проблемните келти и отблъскване на дивите германи към техния бряг на Рейн, но и плячкосаните там богатства правят Цезар много богат човек. Огромните му финансови ресурси, славните военни победи, безупречното му потекло и умът му – един от най-великите на древния свят, ужасяват политическите му врагове. Тези самопровъзгласили се защитници на Римската република от десетилетия използват значителната си власт, за да се съпротивляват срещу това, от което Рим най-много се нуждае и от което те най-много се страхуват – реформа. Консерваторите, или *оптиматите*, предвождани от Катон, са твърдо решени да управляват обширните

римски територии, които се простират от Испания до Сирия, в полза на няколко семейства, както повелява древната традиция, все едно Рим е все още малко село на река Тибър, обградено от седем хълма. Силата, визията и безмилостната амбиция на Цезар са най-големите заплахи, пред които те се изправят, и затова са решени да го унищожат на всяка цена.

Ако трябва да сме честни, Цезар опитва всичко, за да предотврати гражданска война. Когато враговете му предлагат да му бъде отнето командването в Галия, за да бъде съден в Рим, той хладнокръвно ги надхитрява. Когато слабото лидерство на неговия съюзник, застаряващия пълководец Помпей, и размирните сенатори позволяват Рим да потъне в хаос и тълпите да изгорят сградите на Форума, Цезар се въздържа от действие, докато Сенатът не прави Помпей на практика диктатор. Когато Катон и съюзниците му изискват от Цезар да предаде два от своите легиони с ветерани за битка срещу партите, той се подчинява, макар впоследствие войниците да са задържани в Италия, за да служат на Помпей. Цезар дори предлага да разпусне армията си по същото време като Помпей, но Сенатът отхвърля всичките му предложения за мир, напада емисарите му, издава извънреден указ срещу него и настоява той да се предаде в ръцете на заговорничещите си врагове.

И така, в началото на Новата година Цезар настъпва към река Рубикон, границата, разделяща отредената му провинция Италианска Галия от самата Италия. Оставил е зад себе си огромната си армия и предвожда само един легион. Но за всеки пълководец пресичането на реката с въоръжена войска се приема за предателство и действията му означават обявяване на война на Рим.

Цезар прекарва деня в близкия град, гледа гладиаторски тренировки и вечеря с приятели. По залез-слънце приключва с вечерята си и моли гостите си да го из-

чакат. С няколко доверени придружители, той се качва на колесница под наем и потегля в посока, противоположна на Рубикон, но след това променя намерението си и поема към реката. На брега на бурния поток той спира и се оттегля встрани, за да обмисли мащаба на това, което предлага да се направи. Напоследък го мъчат кошмари за бъдещето на любимия му Рим, ако изпълни намеренията си. Най-близките му виждат, че е под огромен стрес, колебае се, яростно дебатира наум следващата си стъпка. Цезар се връща при приятелите си, но все още не е сигурен и моли за мнението им. Всички се съгласяват, че на Рим му предстоят огромни страдания, ако той прекоси Рубикон, но пък бездействието му би довело до собствения му край.

Накрая Цезар се изправя, а на лицето му е изписана спокойна увереност. Отива до водата и се провиква така, че всички да го чуят: „Жребият е хвърлен!“. След това нагазва бързо в ледената река.